

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАСТОВИХ КОМПАНІЙ У СВІТІ

Діяльність трастових компаній сьогодні викликає усе більший інтерес у представників ділового світу, що почасти пояснюється як усе зростаючою концентрацією капіталів у руках заповзятливих бізнесменів і фірм, так і тенденцією глобалізації світової економіки, що продовжує підсилюватися.

Комерційні інтереси багатьох компаній і корпорацій уже давно переступили національні кордони окремих держав і обумовлюються зараз не стільки міжнародним складом капіталів самих компаній, скільки інтернаціоналізацією їх господарської діяльності. Об'єктивним наслідком таких кардинальних змін в економічній сфері стало відділення капіталу-власності від капіталу-функції, що спричинило, в кінцевому рахунку, підвищення попиту на професіональні послуги, які обмежують підприємницький ризик.

У цих умовах дуже до речі для задоволення виниклих потреб виявилися довірчі операції, що надаються трастовими компаніями своїм клієнтам з використанням інституту довірчої власності. Скориставшись допомогою останніх, можна, по суті, відразу ж досягти ряду цілей: по-перше, обмежити підприємницький ризик розмірами майна, переданого в траст, а по-друге, забезпечити собі професіональне управління переданих у довірчу власність активів.

Зацікавленість клієнта в передачі окремих функцій по управлінню його майном саме трастовій компанії пояснюється можливістю використання практичного досвіду і високого професіоналізму співробітників організації — довіреної особи, що спеціалізуються на наданні такого роду послуг. Довірена особа прагне діяти з найбільшою вигодою для свого клієнта, постійно розширюючи сферу діяльності довірителя [1].

Хоча, якщо згадати історію розвитку трастової справи, то, без-

* Помічник-консультант народного депутата України, аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова.

умовно, можна знайти і зовсім протилежний підхід, коли, наприклад, англійська судова практика просто не визнавала за юридичними особами права на здійснення довірчих операцій, виходячи з того, що юридична особа — “це мертве тіло... і це мертве тіло не може бути наділено довірою” (*Dillou v. Fraigne*, 1595).

Тепер такого роду перешкоди для юридичних осіб цілком усунуті. І якщо, за твердженням Мейтленда, у XIX столітті всяка заможна людина була довірчим власником, то сьогодні довірчий власник — це не тільки професія, але, що представляється найбільш істотним, основна роль як довірчих власників належить тепер саме юридичним особам (*corporate trustee*) [2].

Тенденція корпоратизації ринку довірчих послуг властива в теперішній час не тільки країнам англосаксонського права, де трастові компанії активно використовують в інтересах своїх клієнтів усі потенційно можливі переваги інституту довірчої власності, але і для країн континентального права, що застосовують у своїй практиці, як правило, інститут довірчого управління майном як своєрідний аналог класичному трасту.

Порівняльно-правовий аналіз діючого у світі трастового законодавства показує, що трастовим компаніям у своїй діяльності характерно виступати, як правило, у двох іпостасях: або як довірчий власник (управляючий), або як агент принципала. Хоча, справедливості заради, варто відзначити, що на сьогоднішній день правовим системам не всіх держав відомі такі інститути англосаксонського права як агентування і довірча власність. Замість них нерідко використовуються традиційні для континентальної правової системи договори доручення і комісії, а також інститут довірчого управління майном.

Сфера застосування названих англосаксонських інститутів поступово починає поширюватися і на країни з континентальною правовою системою, що, правда, у ряді випадків з деякою специфікою. У Мексиці, наприклад, коло учасників відносин довірчої власності чинним законодавством обмежено тільки юридичними особами.

Феодална конструкція розщепленої власності для країн романонімецької правової сім'ї виявилася зручною в сучасних умовах хоча б ще і тому, що служить додатковим аргументом на користь оформлення і теоретичного виправдання зростаючих обмежень права власності, а також процесу відокремлення функції продуктивного

використання капіталу від власності на капітал, що характерно для розвинутого ринкового господарства.

У XX столітті інститут трасту в його англосаксонській інтерпретації був сприйнятий деякими країнами Латинської Америки, а також Японією, Ліхтенштейном та іншими.

Певні кроки в цьому напрямку були зроблені й у законодавстві Російської Федерації, де, зокрема, у силу прийняття нового цивільного кодексу в правову систему країни з 1996 року були введені нові, раніше невідомі інститути — агентування і довірчого управління майном. У цьому ж напрямку останнім часом рухається і сама Україна.

Настільки швидке поширення цих інститутів багато в чому можна пояснити і як тими перевагами, які інститут трасту надає своїм учасникам, так і процесом зближення правових систем різних країн світу, що відбувається останнім часом.

Додаткові підтвердження тому дає аналіз трастового законодавства, що дозволяє сьогодні говорити про концептуальну схожість багатьох правових положень законодавств країн світу, що регламентують діяльність трастових компаній. Особливо це стосується країн англосаксонського права, де багато держав розвивали своє трастове і корпоративне законодавство відповідно до аналогічного законодавства Великобританії або ж відчували сильний вплив з його боку. До них, зокрема, можна віднести Кіпр, Британські Віргінські острови, Австралію.

Діяльність трастових компаній у світі підпадає під правове регулювання як норм корпоративного права, так і норм трастового законодавства, що безпосередньо регулює відносини довірчої власності (управління). Причому в ряді випадків законодавець окремих держав вважав за потрібне прийняття окремих правових актів, що детально зупиняються на деяких аспектах діяльності цих компаній. Такі закони, зокрема, були прийняті на Бермудських островах, острові Мен, у Самоа.

Тим часом, незважаючи на концептуальну схожість трастового законодавства різних країн світу, все-таки певні особливості правового регулювання діяльності трастових компаній можна вже знайти хоча б на стадії реєстрації останніх як юридичних осіб. У США, наприклад, корпоративне законодавство практично всіх штатів передбачає можливість створення і функціонування корпорацій од-

нією особою, у той час як в інших країнах, таких, скажімо, як Швеція, Данія, Великобританія заснування компанії однією особою в принципі заборонено законом. Але, однак, при всьому тому це аж ніяк не означає, що у випадку, якщо за якимись причинами в компанії залишається один учасник, то компанія автоматично припиняє своє існування. У цьому випадку вона продовжує законно функціонувати або протягом певного періоду, або під умовою поширення на єдиного члена необмеженої відповідальності по боргах корпорації.

Для створення трастової компанії необхідно подати статут, в деяких країнах також регламент, що затверджується зборами засновників, а іноді і радою директорів. Ці документи разом із заявою (заявою) подаються в державний орган, відповідальний за реєстрацію компаній (у США — секретарю штату, у Великобританії, Кіпрі — реєстратору компаній), найменування компанії вноситься до реєстру і видається відповідне свідоцтво.

У Великобританії “згідно з Законом про компанії 1985 року” компанія не буде зареєстрована, якщо наприкінці її найменування не будуть зазначені слова і вислови “limited”, “unlimited” чи “public limited company” чи їх еквіваленти. У США ж Модельний закон про підприємницькі корпорації передбачає, що в назві корпорації обов’язково необхідно використовувати слова “corporation”, “incorporated”, “company” чи “limited” або ж їхні відповідні аббревіатури. Що ж стосується використання в назві компанії слова “trust”, то тут у ряді юрисдикцій мають місце певні обмеження, зв’язані з невідповідністю використовуваного слова “trust” заявленим у статуті цілям створення компанії.

У деяких країнах трастова діяльність відноситься до ліцензійних категорій бізнесу, у зв’язку з чим трастовим компаніям перед початком своєї безпосередньої діяльності приходится одержувати відповідний дозвіл для здійснення на ринку довірчих операцій. Ліцензування в цьому випадку розглядається, звичайно, як ефективна міра контролю за діяльністю трастових компаній з метою відгородити клієнтів компанії від безпринципного і кримінального відношення з боку трастової компанії до своїх обов’язків, а також забезпечити більш високі вимоги до процесу проведення довірчих операцій. Така превентивна міра передбачена законодавствами багатьох держав і, зокрема, законами Бермудських островів, де норми Закону про компанії, управляючі довірчою власністю, передбачають не-

обхідність одержання ліцензії для управління довірчою власністю на користь необмеженого кола осіб.

Звільнені ж компанії можуть виконувати обов’язки трастових опікунів щодо довірчої власності групи компаній без одержання якого-небудь дозволу тільки за умови, що останні є складовою частиною цієї групи. Без якого-небудь дозволу вони також можуть виконувати обов’язки довірчого управляючого конкретною приватною, сімейною чи корпоративною довірчою власністю, або довірчою власністю групи компаній, частиною якої вони є, за умови, що дані обов’язки передбачені основними напрямками діяльності [3].

У той же час поряд з ліцензованою діяльністю трастових компаній існує можливість здійснення такої діяльності і без ліцензії. Так, скажімо, ірландська офшорна компанія має право без яких-небудь обмежень займатися трастовою діяльністю, ставши попечителем офшорного трасту [4].

Останнім часом успіх діяльності створеної трастової компанії на ринку нерідко залежить від того, хто її буде очолювати і якими, в остаточному підсумку, знаннями буде володіти її керівник. Тому все частіше директорами трастових компаній стають практикуючі юристи чи економісти, основна функція яких полягає у вмілому маніпулюванні рахунками з метою скорочення до мінімуму виплачуваної суми податків.

Усі трастові компанії звичайно підрозділяють на дві групи:

- 1) ті, що ведуть роботу з необмеженим колом осіб — т. зв. професійні трастові компанії;
- 2) ті, що працюють із заздалегідь відомим колом осіб — т. зв. приватні трастові компанії.

Така класифікація трастових компаній зустрічається в багатьох країнах і, зокрема, на Багамах і Кіпрі. У залежності від того, до якої групи буде відноситися засновувана трастова компанія, нерідко залежить і розмір статутного фонду створюваної компанії. Так, скажімо, на Багамах трастова компанія, що працює з необмеженим колом клієнтів, повинна мати капітал не менш 1 млн. дол., у той час як у випадку, якщо мова йде про заснування трастової компанії з правом обслуговування обмеженого кола клієнтів, статутний капітал може складати усього лише 100 тис. дол. [5]. У Ліхтенштейні, в свою чергу, мінімальний капітал трастового підприємства повинен складати не менш 30 тис. CHF [6].

Відносини трастової компанії і її клієнта базуються виключно на договірній основі шляхом укладення між засновником трасту і компанією відповідної угоди. Як правило, це виявляється у виді підписання сторонами трастового чи агентського договору. Ще одним із способів оформлення доручення для здійснення довірчих операцій є складання заповіту [7].

При виникненні трастових правовідносин роль трастової компанії аж ніяк не зводиться до функцій фінансового агента, її повноваження по управлінню довірчою власністю, по суті, зводяться до функцій самого власника, за винятком присвоєння прибутків. Це видно, зокрема, з наступного переліку, складеного "Континентел Іллінойс нешнел бенк енд траст компані", типових функцій управителя власністю відповідно до заповіту:

- 1) приймає на себе фізичне володіння активами і титул на власність;
- 2) виносить висновок про наявні нестатки клієнтів і при необхідності виплачує дохід;
- 3) переглядає активи, купує і продає їх і здійснює капіталовкладення;
- 4) збирає доходи і робить обумовлені платежі;
- 5) виплачує всі податки, піклується про стан податкових фондів, розподіляє активи, як обумовлено [8].

На даний момент трастовим компаніям за короткий час шляхом довірчого управління вдалося сконцентрувати у своїх руках активи, оцінна вартість яких перевищує багато мільярдів доларів. Таку успішну діяльність можна пояснити не тільки популярністю інституту трасту, що не має великих витрат, але і проблемою ліквідності банків, що гостро виникла останнім часом, а також зниженням прибутковості самих банківських операцій. Банки, між іншим, зараз виступають основними конкурентами трастових компаній на ринку довірчих операцій.

Сьогодні аналіз історії трастового бізнесу дозволяє говорити про великий прогрес у розвитку цього виду діяльності. Свою оцінку з цього приводу дала у свій час організована в 1853 р. "Юнайтед Стейтс траст компані оф Нью-Йорк", у виданні якої писалося: "Оглядаючись назад, ми можемо тільки захоплюватися тим терпінням, з яким цей вид діяльності, що знаходився тоді в зародку, був доведений до стану повної зрілості" [9].

Однак удосконалювалася не тільки трастова діяльність, змінювалося і саме законодавство, що регулює цю сферу. Ось чому зараз, коли ми знову стали відчувати активізацію конкурентної боротьби на ринку довірчих операцій, як ніколи успіх усього заходу буде залежати від знання всіх правових тонкостей діяльності трастових компаній, починаючи процесом їх заснування і закінчуючи підписанням трастового чи, скажімо, агентського договору.

Література

1. Голубович А. Д. Траст: Доверительные услуги банков и финансовых компаний клиентам. — М.: АО "Арго", 1994. — С. 4.
2. Нарышкина Р. Л. Доверительная собственность в гражданском праве Англии и США. — М.: Ун-т дружбы народов им. П. Лумумбы, 1965. — С. 18.
3. Бермудские острова: учреждение и формирование компании // Offshore express. — 1998. — № 2. — С. 16.
4. Оффшорные фирмы в международном бизнесе: Принципы. Схемы. Методы / Ю. Н. Лубченков и др. (ред.). — М.: ДС ЭКСПРЕСС Инк., Евразийский регион, 1997. — С. 101.
5. Там же. — С. 101.
6. Оффшорные компании: Обзоры. Комментарии. Рекомендации / А. Троценко, Е. Карманова (сост.). — М.: НПК-Веста, 1996. — С. 195.
7. Жуков Е. Ф. Трастовые операции коммерческих банков (мировой опыт) // Финансы. — 1995. — № 4. — С. 52.
8. Перло В. Империя финансовых магнатов. — М.: Иностран. лит-ра, 1958. — С. 95.
9. Там же. — С. 93.